

Т. В. Письменна,
к. е. н., доцент кафедри фінансового менеджменту та страхування,
Тернопільський національний економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-8055-545X
В. В. Письменний,
д. е. н., доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Тернопільський національний економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-7852-3627

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.5—6.5

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ: ОЦІНКА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

T. Pysmenna,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Financial Management and Insurance,
Ternopil National Economic University
V. Pysmennyi,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance named after S. I. Yurii,
Ternopil National Economic University

DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION FUNDS IN UKRAINE: ASSESSMENT OF CURRENT TRENDS

У статті визначено, що добровільна недержавна система пенсійних заощаджень є соціально значимою і стратегічно необхідною. Її функціонування забезпечують недержавні пенсійні фонди як фінансові соціально-економічні інститути зі статусом неприбуткових організацій.

Проведено аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні за останні декілька років. Виявлено позитивну динаміку обсягів пенсійних внесків, пенсійних виплат і пенсійних активів упродовж досліджуваного періоду.

Встановлено найбільш поширені пенсійні активи у структурі інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів України за ряд останніх років. Це депозити на банківських рахунках, державні боргові цінні папери та облігації вітчизняних підприємств. Зроблено висновок про те, що недержавні пенсійні фонди застосовують консервативну інвестиційну стратегію, формуючи портфель інвестованих пенсійних активів на практиці.

Efficient functioning of non-state pension system is one of the national socio-economic priorities in today's world. Private pension administration system effectively addresses social issues and ensures the development of the country's economy.

The purpose of the research is to evaluate current trends in the development of private pension funds in Ukraine.

Such general scientific methods of theoretical cognition as induction, deduction, analysis, synthesis and generalization were applied in the research.

The opinion of scientists on social importance and strategic necessity of non-state pension administration is supported. The voluntary non-governmental pension savings system is a source of additional retirement benefits for the public, as well as an important component of long-term investments necessary for the economic development of the country.

It has been found out which financial institution is called a non-state pension fund. It is a financial socio-economic institute operating on a non-profit basis within the pension system. Its main tasks are to accumulate participants' pension contributions, manage pension assets and make pension payments.

The dynamics of the number of non-state pension funds of Ukraine over the last few years has been determined. The conclusion is made about the narrowing of the financial market segment in which non-state institutions of the pension administration system operate.

The main activity indicators of non-state pension funds in Ukraine over the past few years are analyzed. It was found that over the period under review, the amounts of pension contributions, pension payments and retirement assets increased. This indicates that the studied segment of the financial market is currently at its development stage.

According to the analysis of the investment portfolio structure of non-state pension funds of Ukraine, the most widespread pension assets for the last years have been established. They were deposits in bank accounts, government debt securities and bonds of domestic enterprises. It is concluded that non-state pension funds use a conservative investment strategy when forming a portfolio of invested pension assets in practice.

It is noted that today non-state pension insurance has not yet become a widespread mechanism for forming pension savings. This is due to the difficult economic situation in the country, low income of working population and distrust of financial institutions.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди, пенсійні внески, пенсійні виплати, пенсійні активи, портфель інвестованих пенсійних активів.

Key words: non-state pension system, private pension funds, pension contributions, pension payments, retirement assets, portfolio of invested pension assets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах сьогодення ефективне функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення вважається одним зі загальнонаціональних соціально-економічних пріоритетів. Це пояснюється тим, що, по-перше, через систему недержавного пенсійного забезпечення вирішуються соціальні проблеми шляхом формування додаткових пенсійних виплат поряд з державною пенсією, а по-друге, завдяки діяльності недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів забезпечується розвиток економіки країни.

Актуальні проблеми функціонування недержавних пенсійних фондів викликають науковий інтерес через те, що на сьогодні громадськість недостатньо обізнана у можливостях використання системи недержавного пенсійного забезпечення, тому нею охоплена незначна кількість населення. Водночас можемо констатувати, що в Україні провадять свою діяльність недержавні пенсійні фонди, під них створено необхідну інфраструктуру, прийнято відповідні законодавчі акти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вибраною нами для дослідження проблематики функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, зокрема у частині діяльності недержавних пенсійних фондів, цікавляться такі вітчизняні науковці: Брус С., Вишивана Б., Владика Ю., Мамчур В., Приймак І., Сокоринський Ю., Ткаченко Н. та Федина В. Особливу увагу вони приділяють розкриттю особливостей недержавного пенсійного забезпечення; обґрунтуванню соціальної значимості та стратегічної необхідності добровільної недержавної системи пенсійних заощаджень; окресленню проблем, які стримують розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні; узагальненню дефініції недержавного пенсійного фонду; визначенню стратегії, яку застосовують вітчизняні недержавні пенсійні фонди при інвестуванні пенсійних активів; наданню пропозицій щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів.

МЕТА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Перед науковим дослідженням було поставлено мету — оцінити сучасні тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні за результатами аналізу найбільш вагомих показників їх діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сьогодні майже в усіх економічно розвинутих країнах функціонує багаторівневе пенсійне забезпечення, яке охоплює солідарну систему, обов'язкове накопичення та добровільне формування пенсійних коштів. У Законі України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" визначено, що у країні має функціонувати трирівнева система пенсійного забезпечення, що охоплює, відповідно, солідарну й накопичувальну системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а також систему недержавного пенсійного забезпечення [1].

У науковому колі ведуться обговорення законопроектів у сфері пенсійного забезпечення, за результатами яких пенсійну систему, складену з другого і третього вищеназваних рівнів, називають накопичувальною. Об'єднання рівнів за такою назвою ґрунтується на положенні законопроектів, згідно з яким потрібно відмовитися від централізованої моделі пенсійного страхування через створення накопичувального фонду для акумулювання страхових внесків та перейти до децентралізованої моделі, що реалізується через діяльність недержавних пенсійних фондів. За такою моделлю обов'язкові пенсійні накопичення формуються у вибраних громадянами недержавних пенсійних фондах разом із добровільними пенсійними заощадженнями [2, с. 119].

У продовження розпочатої вище дискусії наведемо визначення поняття "система недержавного пенсійного забезпечення" відповідно до однойменного законодавчого акту. Так, у ньому система недержавного пенсійного забезпечення визначається як складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, що базується на добровільній участі фізичних і юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою

отримання її учасниками додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат [3].

Недержавне пенсійне забезпечення вирізняється серед інших видів пенсійного забезпечення за рахунок особливостей, які йому притаманні та розкривають його специфіку. Сокоринський Ю.В. виділяє особливості недержавного пенсійного забезпечення, які подаються у таблиці 1.

Як обґрунтовують у науковому колі, разом зі загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням недержавне пенсійне забезпечення є соціально значимим і стратегічно необхідним, зважаючи на те, що добровільна недержавна система пенсійних заощаджень: по-перше, є джерелом додаткових пенсійних виплат для населення; по-друге, здатна мінімізувати негативний вплив демографічних ризиків, а також ризиків, пов'язаних з погіршенням загальноекономічної ситуації у країні; по-третє, є передумовою збереження достойного рівня життя при досягненні пенсійного віку; по-четверте, виступає джерелом довгострокових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни [5, с. 383].

Звернемося до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення", щоби з'ясувати, яку саме фінансову установу називають недержавним пенсійним фондом. Так, недержавний пенсійний фонд має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників із подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам у визначеному законодавством порядку [3].

Доволі цінною нам видається наукова думка, сформульована за результатами аналізу різних дефініцій поняття "недержавний пенсійний фонд". Така думка узагальнює подані у науковій літературі визначення цього поняття, одночасно виділяючи характерні особливості функціонування недержавного пенсійного фонду. Так, недержавний пенсійний фонд: функціонує у межах пенсійної системи; створюється у формі юридичної особи, а саме підприємницького товариства; здійснює свою діяльність з метою збирання і акумулювання пенсійних внесків, проведення виплат його учасникам у разі досягнення пенсійного віку чи на вимогу при важливій потребі, а також адміністрування, управління, обслуговування та забезпечення пенсійних активів від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [4, с. 74].

Вважаємо, що важливими доповненнями до процитованої вище дефініції недержавного пенсійного фонду будуть такі положення: це фінансовий соціально-економічний інститут, що функціонує у межах пенсійної системи; його завданнями є збирання і акумулювання пенсійних внесків, формування пенсійних активів шляхом розміщення акумульованих пенсійних внесків на

Таблиця 1. Особливості недержавного пенсійного забезпечення

Ознака	Роз'яснення
1. Недержавне пенсійне забезпечення є складником накопичувального пенсійного забезпечення	Недержавне пенсійне забезпечення вважається накопичувальним, тому що передбачає акумуляцію коштів особою на відповідних індивідуальних рахунках недержавного пенсійного фонду
2. Недержавне пенсійне забезпечення являє собою додаткове накопичення грошового пенсійного забезпечення протягом трудової діяльності, яке характеризується добровільною участю його учасників	Основне призначення недержавного пенсійного забезпечення – це, передусім, надання його учасникам додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат за рахунок сформованих пенсійних накопичень. Участь осіб у будь-якому недержавному пенсійному фонді є добровільною
3. Участь у системі недержавного пенсійного забезпечення не виключає можливості участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні	Перед особою не може стояти вибір щодо солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування чи системи недержавного пенсійного забезпечення
4. Недержавне пенсійне забезпечення реалізують визначені суб'єкти	Суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення групують на: 1) суб'єктів, які, власне, складають систему недержавного пенсійного забезпечення (недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, банки); 2) суб'єктів, які беруть участь у недержавному пенсійному забезпеченні (працівники і роботодавці); 3) суб'єктів, які сприяють функціонуванню системи недержавного пенсійного забезпечення (адміністратори недержавних пенсійних фондів, зберігачі, аудитори, особи, які надають консультаційні й агентські послуги)

Джерело: складено автором на основі [4].

фінансовому ринку, а також здійснення пенсійних виплат [6, с. 55].

Якраз вчасно з'ясувати, яка кількість недержавних пенсійних фондів функціонувала впродовж останніх декількох років і з якою динамікою змінювався цей показник. Так, як свідчать статистичні дані, за період 2012—2018 рр. кількість недержавних пенсійних фондів змінювалася за низхідною траєкторією, за виключенням 2016—2017 рр., коли даний показник знаходився на одному рівні і складав 64 од. За нашими розрахунками, впродовж досліджуваного періоду кількість недержавних пенсійних фондів зменшилася на 32 од., тобто з 94 до 62. Відносне від'ємне відхилення цього показника становить 32% [7].

З основними показниками діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2012—2018 рр. можна ознайомитися у таблиці 2.

З даних у таблиці видно, що впродовж 2012—2018 рр. пенсійні внески щороку зростали з більшими або меншими темпами свого приросту. Так, найбільші темпи приросту цього показника спостерігалися у 2012—2014 рр. (20,8 і 13,9% відповідно), а найменші — у 2015—2017 рр. (відповідно, 0,4 і 0,1%). За період 2012—2018 рр. пенсійні внески збільшилися на 52,3%, тобто з 1313,7 до 2000,5 млн грн.

Характерно, що структуру пенсійних внесків представлено, в основному, пенсійними внесками від юридичних осіб. За нашими розрахунками, впродовж 2012—2018 рр. середня питома вага пенсійних внесків від юридичних осіб у їхній загальній структурі становила 94,7%. Відзначимо, що у 2012—2014 рр. питома вага пенсійних внесків від юридичних осіб збільшувалася, а у 2014—2018 рр. — зменшувалася.

Таблиця 2. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2012—2018 рр.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Пенсійні внески, млн грн	1313,7	1587,5	1808,2	1886,8	1895,2	1897,3	2000,5
У тому числі:							
– від фізичних осіб;	58,6	66,5	71,4	80,3	92,2	124,3	172,1
– від фізичних осіб-підприємців;	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
– від юридичних осіб	1254,9	1520,5	1736,1	1806,3	1802,1	1772,3	1827,7
Пенсійні виплати, млн грн	251,9	300,2	421,4	557,1	629,9	696,3	809,9
У тому числі:							
– одноразові пенсійні виплати;	240,8	279,6	384,6	475,7	499,4	505,9	545,5
– пенсійні виплати на визначений строк	11,1	20,6	36,8	81,4	130,5	190,4	264,4
Кількість учасників, які отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	66,2	69,0	75,6	82,2	81,3	78,8	81,3
Пенсійні активи, млн грн	1660,1	2089,8	2469,2	1980,0	2138,7	2465,6	2745,2

Джерело: складено автором на основі [7].

ся. За весь досліджуваний період пенсійні внески від юридичних осіб збільшилися на 45,6%, тобто з 1254,9 до 1827,7 млн грн.

Натомість, упродовж 2012—2018 рр. середня питома вага пенсійних внесків від фізичних осіб у загальній їхній структурі становила тільки 5,3%. Водночас цей показник у 2012—2014 рр. змінювався за низхідною траєкторією, а у 2014—2018 рр. — за висхідною траєкторією. За всі досліджувані роки питома вага пенсійних внесків від фізичних осіб збільшилася майже у 3 рази, тобто з 58,6 до 172,1 млн грн. У 2012—2018 рр. пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців постійно дорівнювали 0,2 млн грн.

Інший важливий показник діяльності недержавних пенсійних фондів, пов'язаний з пенсійними внесками, — пенсійні виплати. Як можна бачити у таблиці, значення цього показника впродовж 2012—2018 рр. постійно збільшувалося, але з різними темпами приросту. Так, найбільші темпи приросту пенсійних виплат спостерігалися у 2012—2015 рр. і становили, відповідно, 19,2, 40,4 і 32,2%. Порівняно з ними менші темпи приросту пенсійних виплат були наявні у 2015—2018 рр. і дорівнювали 13,1, 10,5 і 16,3% відповідно. За весь досліджуваний період пенсійні виплати збільшилися понад 3 рази, а саме з 251,9 до 809,9 млн грн.

У складі пенсійних виплат одноразові пенсійні виплати впродовж 2012—2015 рр. збільшувалися, відповідно, на 16,1, 37,6 і 23,7%. Це вищі темпи приросту цього показника порівняно зі значеннями, які спостерігалися у 2015—2018 рр. Так, у цей період одноразові пенсійні виплати збільшувалися на 5,0, 1,3 і 7,8% відповідно. Впродовж 2012—2018 рр. пенсійні виплати на визначений строк, порівняно з одноразовими пенсійними виплатами, завжди мали високі темпи приросту, які становили, відповідно, 85,6, 78,6, 121,2, 60,3, 45,9 і 38,9%.

Якщо порівнювати одноразові пенсійні виплати і пенсійні виплати на визначений строк за обсягом, то, за нашим спостереженням, значення першого показника 2012 р. майже збігається зі значенням другого показника 2018 р. Тобто одноразові пенсійні виплати у 2012 р. склали 240,8 млн грн, а пенсійні виплати на визначений строк у 2018 р. дорівнювали 264,4 млн грн. За весь

досліджуваний період одноразові пенсійні виплати збільшилися більше ніж у 2 рази (з 240,8 до 545,5 млн грн), а пенсійні виплати на визначений строк — майже у 24 рази (з 11,1 до 264,4 млн грн).

За період 2012—2018 рр. середня кількість осіб, які отримали або отримують пенсійні виплати, дорівнювала 76 тис. Як можна простежити за даними у таблиці, цей показник характеризувався висхідною динамікою у 2012—2015 рр. і 2017—2018 рр., а низхідною динамікою — у 2015—2017 рр. Додатково зазначимо, що у 2012 р. 66,2 тис. особам було здійснено пенсійні виплати, а у 2018 р. таких осіб було 81,3 тис.

Дані у таблиці свідчать про те, що впродовж 2012—2014 рр. і 2015—2018 рр. пенсійні активи збільшувалися, а у 2014—2015 рр. — зменшувалися. Зокрема у цей період зменшення пенсійних активів відбулося на 19,8%. В інші зазначені періоди пенсійні активи збільшувалися, відповідно, на 25,9 і 18,2%, а також на 8,0, 15,3 і 11,3% відповідно. За нашими розрахунками, впродовж 2012—2018 рр. пенсійні активи збільшилися на 65,4%, тобто з 1660,1 до 2745,2 млн грн.

Як зауважують у науковому колі, діяльність недержавних пенсійних фондів ґрунтується на інвестиційному використанні залучених ресурсів, тому, беручи до уваги соціальну місію системи недержавного пенсійного забезпечення, а також її залежність від рівня розвитку вітчизняного фінансового ринку та його інструментів, необхідно забезпечити ефективність при управлінні пенсійними активами [8, с. 130]. У таблиці 3 містяться дані, які відображають питому вагу активів, інвестованих недержавними пенсійними фондами у 2012—2018 рр.

Якщо порівнювати середню питому вагу інвестованих пенсійних активів за 2012—2018 рр., то можна виділити декілька найбільш поширених напрямків, за якими недержавні пенсійні фонди інвестували активи. Так, найбільш поширеними інвестованими пенсійними активами виявилися грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках. За досліджуваний період на них у середньому припадало 38,6%. У 2012—2017 рр. цей показник змінювався за висхідною траєкторією, проте у 2017—2018 рр. — за низхідною траєкторією.

Наступними найбільш поширеними інвестованими пенсійними активами є цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України. У 2012—2018 рр. цей вид активів, інвестованих недержавними пенсійними фондами, у середньому займав 28,7%. Як можна бачити у таблиці, даний показник періодично змінювався за низхідною та висхідною траєкторіями.

Заключними найбільш поширеними активами, які інвестували недержавні пенсійні фонди у 2012—2018 рр., являються облігації вітчизняних підприємств-емітентів. За досліджуваний період ці інвестовані пенсійні активи займали у середньому 18,1% у їхній за-

Таблиця 3. Питома вага інвестованих пенсійних активів у 2012—2018 рр.

Інвестовані пенсійні активи	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	34,5	36,4	38,6	39,4	41,3	43,9	35,9
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	11,9	11,5	15,3	34,1	41,0	40,8	46,0
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Радою міністрів АР Крим, місцевими радами	0,2	0,5	-	-	-	-	-
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	31,2	31,0	27,6	13,4	9,4	8,2	10,9
Акції українських емітентів	15,5	13,3	10,6	3,3	0,7	0,5	1,6
Об'єкти нерухомості	2,9	2,8	2,8	3,6	4,0	2,5	1,7
Банківські метали	1,1	0,7	0,6	0,7	0,4	0,4	0,4
Кошти на поточному рахунку	0,6	0,9	0,7	0,9	0,9	0,9	0,7
Активи, не заборонені законодавством України	0,8	1,3	1,0	1,3	1,0	1,0	0,9
Дебіторська заборгованість	1,3	1,6	2,8	3,2	1,2	1,7	1,8
Акції іноземних емітентів	-	-	-	-	0,02	0,1	0,1
Усього	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено автором на основі [7].

гальній структурі. Характерно, що у 2012—2017 рр. цей показник підвищувався, а у 2017—2018 рр. — знижувався.

За період 2012—2018 рр. у структурі інвестованих пенсійних активів акції вітчизняних емітентів у середньому займали 6,5%, об'єкти нерухомості — 2,9%, дебіторська заборгованість — 1,9%, кошти на поточному рахунку — 0,8%, банківські метали — 0,6%, а також ще були активи, не заборонені законодавством України. Їх можна вважати не дуже поширеними напрямками, за якими недержавні пенсійні фонди інвестували активи, зважаючи на середню питому вагу, яка їм належала.

На практиці недержавні пенсійні фонди можуть реалізовувати одну з трьох інвестиційних стратегій — консервативну, помірковану або агресивну. Їх розмежовують залежно від того, що ставиться у пріоритеті — надійність інвестицій чи їхня максимальна прибутковість. Як визначено у теорії, при консервативній інвестиційній стратегії пенсійні накопичення інвестуються у найбільш надійні види активів — банківські депозити, державні облігації та цінні папери великих публічних компаній. Застосування такої інвестиційної стратегії дає високу ймовірність отримання стабільного доходу. Її обирають ті учасники недержавних пенсійних фондів, які прагнуть зберегти кошти, передані в управління, а також досягти прибутковості, що перевищує рівень інфляції [9, с. 202].

Зважаючи на те, що в інвестиційному портфелі вітчизняних недержавних пенсійних фондів переважають грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках, цінні папери, дохід за якими гарантова-

но Кабінетом Міністрів України, а також облігації українських підприємств-емітентів, тобто інвестовані пенсійні активи з фіксованою доходністю, то можна стверджувати про застосування консервативної інвестиційної стратегії на практиці.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного аналізу найбільш вагомих показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні дають змогу окреслити сьогочасні тенденції їх розвитку та сформулювати на основі цього такі висновки:

1. Як знаємо, на законодавчому рівні передбачено функціонування трирівневої системи пенсійного забезпечення, зокрема: солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, при якій пенсії виплачуються за рахунок коштів Пенсійного фонду; накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на накопиченні коштів застрахованих осіб у накопичувальному фонді; системи недержавно-

го пенсійного забезпечення, в основі якої знаходиться добровільна участь громадян, роботодавців та їхніх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою здійснення громадянам пенсійних виплат.

На сьогодні в Україні функціонують тільки перший і третій рівні системи пенсійного забезпечення, а запровадження другого рівня не відбулося дотепер. За умови відсутності накопичувального обов'язкового державного пенсійного страхування саме недержавне пенсійне забезпечення дає змогу кожному громадянину заощадити кошти на безбідну старість. Але доводиться констатувати, що через складну економічну ситуацію у країні, низький рівень доходів працюючого населення, недовіру до фінансових установ недержавне пенсійне забезпечення ще не стало поширеним механізмом формування пенсійних заощаджень [8, с. 127—128].

2. Упродовж останніх декількох років кількість недержавних пенсійних фондів в Україні змінювалася за низхідною траєкторією. Така динаміка цього показника свідчить про звуження сегменту фінансового ринку, на якому діють недержавні інститути системи пенсійного забезпечення.

Проведений аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні за період 2012—2018 рр. дає змогу стверджувати про: щорічне зростання пенсійних внесків з більшими або меншими темпами свого приросту; майже абсолютне переважання середньої питомої ваги пенсійних внесків від юридичних осіб над середньою питомою вагою пенсійних внесків від фізичних осіб у загальній їхній структурі; щорічне збільшення пенсійних виплат з різними темпами приросту; перевищення обсягу одноразових пенсійних виплат

над обсягом пенсійних виплат на визначений строк у два рази за останній досліджуваний рік; досягнення середньою кількістю осіб, які отримали або отримують пенсійні виплати, рівня більше 70 тис.; збільшення пенсійних активів за весь досліджуваний період майже у два рази, не зважаючи на зменшення їхнього обсягу в окремі роки.

3. Проведений аналіз структури інвестиційного портфеля вітчизняних недержавних пенсійних фондів дав змогу встановити найбільш поширені пенсійні активи у 2012—2018 рр. Ними виявилися грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках, цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, а також облигації вітчизняних підприємств-емітентів. Названі види пенсійних активів склали у середньому 85,4% інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів України.

Вітчизняні недержавні пенсійні фонди реалізують політику формування портфеля з інвестиційних інструментів найнижчого рівня ризику, при цьому має виконуватися основна умова — це отримання інвестиційного доходу, який би не тільки забезпечив приріст пенсійних активів, а й захистив кошти від інфляційних ризиків. Характерно, що метою інвестування пенсійних активів є насамперед збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів вважається більш консервативною, якщо порівнювати її з інвестиційною стратегією інших фінансових установ [2, с. 120; 10, с. 64].

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. В усьому світі недержавні пенсійні фонди є активними суб'єктами ринку капіталу. Здійснюючи трансформацію вільних коштів домогосподарств і підприємств у інвестиції, недержавні пенсійні фонди, таким чином, створюють джерело довгострокових інвестиційних ресурсів, сприяючи економічному зростанню у країні. З огляду на зазначене, проблематика інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів потребує подальшого дослідження, зокрема, у частині аналізу всіх без виключення показників, які характеризують її фінансові результати.

Література:

1. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058-IV (у ред. закону від 01.01.2020 р. № 329-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 28.01.2020).
2. Федина В.В. Управління активами недержавних пенсійних фондів: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. Економіка та держава. Економічна наука. 2019. № 5. С. 118—123.
3. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 09.07.2003 р. № 1057-IV (у ред. закону від 04.11.2018 р. № 2581-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 28.01.2020).
4. Сокоринський Ю.В. Особливості та зміст недержавного пенсійного забезпечення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2018. № 36. Т. 2. С. 72—76.
5. Владика Ю.П. Напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 19. С. 382—386.

6. Мамчур В.А. Недержавне пенсійне забезпечення як складова інституціональної системи соціальних гарантій населення. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 5. С. 51—68.

7. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2012—2018 рр. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf (дата звернення: 28.01.2020).

8. Приймак І., Вишивана Б. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення. Світ фінансів. 2019. № 3 (60). С. 121—138.

9. Ткаченко Н. Вектори розвитку інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 1 (17). С. 200—206.

10. Брус С.І. Недержавні пенсійні фонди як інституційні інвестори: тенденції та проблеми розвитку. Економіка і прогнозування. 2018. № 2. С. 62—75.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "About compulsory state pension insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (accessed 28 January 2020).
 2. Fedyna, V.V. (2019), "Asset management of non-state pension funds: foreign experience and domestic practice", *Ekonomika ta derzhava. Ekonomichna nauka*, vol. 5, pp. 118—123.
 3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "About non-state pension provision", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (accessed 28 January 2020).
 4. Sokorynskyi, Yu.V. (2018), "Features and content of non-state pension provision", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurysprudentsiia*, vol. 36, pp. 72—76.
 5. Vlydyka, Yu.P. (2017), "Areas of development of non-state pension provision", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 19, pp. 382—386.
 6. Mamchur, V.A. (2016), "Non-state pension provision as a component of the institutional system of social guarantees of the population", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, vol. 5, pp. 51—68.
 7. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets (2019), "Results of the development of the non-state pension system in 2012—2018", available at: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf (accessed 28 January 2020).
 8. Pryimak, I. and Vyshyvana, B. (2019), "Non-state pension provision in the system of social protection of the population", *Svit finansiv*, vol. 3 (60), pp. 121—138.
 9. Tkachenko, N. (2019), "Vectors of development of investment activity of non-state pension funds in Ukraine", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 1 (17), pp. 200—206.
 10. Brus, S.I. (2018), "Non-state pension funds as institutional investors: trends and development problems", *Ekonomika i prohnouzuвання*, vol. 2, pp. 62—75.
- Стаття надійшла до редакції 02.03.2020 р.*